

فرهنگ مردم تات

www.ketab.ir

علی یوسفی نژاد کرنق

سرشناسه	یوسفی نژاد کرنق، علی، ۱۳۴۶ -
عنوان	فرهنگ مردم تات / تالیف علی یوسفی نژاد کرنق.
مشخصات نشر	رشت : طاعتی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۴۰۴ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۹۷۷۴۷-۷-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	فرهنگ عامه — ایران — کرنق
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۶ ی ۴۴/۲۹۱ GR
رده‌بندی دیویی	۳۹۸/۲۰۹۵۵۳۱۵
شماره کتابشناسی ملی	۵۰۰۳۰۵۲

انتشارات طاعتی

رشت، ماس، شهرداری، خیابان علم الهدی شماره ۱۱
تلفن: ۳۳۲۴۱۱۶۹-۳۳۲۴۱۱۷۲ دورنگار: ۳۳۲۴۱۱۷۲

www.taati.ir

* * *

مردم تات
علی یوسفی نژاد کرنق
چاپ نخست ۱۳۹۷

قیمت ۴۸۰۰ تومان
تیراژ ۲۰ نسخه
چاپ نقش
طراح جلد سمانه خاتمی
حروفچینی هنر و اندیشه

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کار و
به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)
بدون اجازه مکتوب ممنوع است.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۷۴۷-۷-۷

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافُ السِّنِّكُمْ وَالْوَانِكُمْ اَنْ فِي ذَلِكَ لَايَاتٍ لِلْعَالَمِينَ
یکی از نشانه‌های خدا، بد متعال، افرینش آسمان‌ها و زمین و تفاوت زبان‌ها و رنگ‌های
شماست و در این نشانه‌هایی است برای عالمیان.

سوره ی روم آیه ۲۲

حمد و ثنای بی‌پایان بر وجود مطهر، پاک و پاک که به انسان قدرت تکلم بخشید
و قوه‌ی ناطقه را موجب برتری انسان بر دیگر مخلوقات قرار داد و درود بی‌کران براسوه‌ی
فضیلت، جهان خلقت، گوهر تابناک رشته‌ی نبوت، صدای حادث شریف «لولاک لما خلقت
الافلاک» حضرت محمد مصطفی (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت «نعمه‌ی هدی علیهم السلام
جمعاً» از اینکه زبان و گویش هر قومی وسیله‌ی تفهیم و تفاهم و بروراری ارتباط و ابراز و
عواطف و احساسات بین افراد آن قوم بوده و به عنوان یک رشته‌ی محکم گذشته و آینده‌ی
نسل‌ها را بهم پیوند می‌دهند و بیانگر خاطرات تلخ و شیرین نیکان ما و ترانه‌های گفته‌ها و
شنیده‌ها و سروده‌های آنان در مراحل مختلف از شئون زندگی اعم از غم و شادی، عزای
عروسی، جنگ و صلح، قهر و آشتی، بی‌خیالی و فداکاری، شکست و پیروزی، کشت و کار،
زحمت و تلاش، چوپانی و گله‌داری، کسب و تجارت، بازی و سرگرمی و مقولات دیگر در
فراز و نشیب‌های زندگی روزمره‌ی آنان در طول تاریخ بوده و واژه‌واژه آن زبان و گویش در
گوشه‌گوشه‌ی پهن دشت ایران بزرگ، در گستره‌ی روزگاران بار معنایی خاصی را بر دوش
داشته و این همه چکامه و ترانه، نجوا و زمزمه، نوحه و سوگنامه، مثل و مثل، حکمت و پند و

اندرز، کنایه و ضرب‌المثل، لالایی و ناز کشیدن، نفرین و دعا، همه و همه گواه گویای این واقعیت است. که این آداب و رسوم در بین مردم جریان داشته و به نسل امروز رسیده‌اند. لذا بر خلاف فرض است که در جهت سیانت از میراث گران بها گذاشتگان از دل و جان بکوشند و اجازه ندهند دست خوش تقلب زمانه گشته و یا به یک باره لباس فاخر هستی از سر بدر کرده و خدایی ناکرده به دیار نسیان و نیستی رهسپار گردند. نگارنده نیز بر حسب علاقه‌ی قلبی و احساس وظیفه‌ی میهن دوستی بر آن شد تا در مورد گردآوری و تدوین کتاب فرهنگ مردم تات شهرستان خلخال واقع در استان فرهنگ پرور اردبیل اقدام نماید.

نویسنده از سال ۱۳۸۷ هـ. ش اقدام به جمع‌آوری و نوشتن فرهنگ مردم تات نموده و به علت هم زبان بودن این فرهنگ تاتی کرنقی و ترجمه کل قرآن به زبان تات ده سال به طول انجامید.

در طول این مدت از بزرگان محل اعم از زنان و مردان و بخصوص از مادر مهربانم و همسر و فرزندانم که در جمع‌آوری فرهنگ مردم و آداب و رسوم مرا یاری نموده‌اند بی‌نهایت سپاسگزارم.

با تشکر و قدردانی از زحمات بی‌دریغ جناب آقای دکتر جهان دوست سبزعلی‌پور که در بهتر شدن این کتاب مرا یاری نمودند.

علی یوسفی نژاد کرنقی

فهرست مطالب

فصل اول: موقعیت جغرافیایی روستای کرنق

- بخش اول: موقعیت جغرافیایی کرنق ۱۲
- بخش دوم: آب و هوای کرنق ۱۵
- بخش سوم: اسامی چشمه‌های آب روستای کرنق ۱۶
- بخش چهارم: اسامی مکان‌های روستای کرنق ۱۸

فصل دوم: آثار تاریخی روستای کرنق

- بخش اول: بناهای تاریخی روستای کرنق ۲۴
- بخش دوم: آسیاب‌های آب روستای کرنق ۲۵
- بخش سوم: نهر بزرگ عرب به شاه جوی کرنق ۲۸
- بخش چهارم: حمام عمومی خینه در کرنق ۲۹
- بخش پنجم: مسجد ده قدیم ۳۱
- بخش ششم: مسجد روستای جدید ۳۲
- بخش هفتم: مسجد امام حسین (ع) کرنقی سابق بنام تقیم رشت ۳۴
- بخش هشتم: نظرگاه اوجاق روستای کرنق ۳۷
- بخش نهم: نظرگاه چشمه روئه خانی کرنق ۳۹

فصل سوم: ازدواج و عروسی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: مقدمه ازدواج در فرهنگ مردم تات ۴۲
- بخش دوم: خواستگاری در فرهنگ مردم تات ۴۴
- بخش سوم: شیرینی خوری (قنداشکنجی) در فرهنگ مردم تات ۴۸
- بخش چهارم: خرده فرهنگ‌های مربوط به عروسی ۵۴
- بخش پنجم: تهیهٔ جهیزیه توسط خانوادهٔ عروس در فرهنگ مردم تات ۶۰
- بخش ششم: چاشته پلاخوری در فرهنگ مردم تات ۶۲
- بخش هفتم: شب بردن انگشتر (میری بر شو) و جگر بند خوره شو ۶۵
- بخش هشتم: شب عروسی در فرهنگ مردم تات ۶۷
- بخش نهم: مراسم بعد از عروسی در فرهنگ مردم تات (قایم قایمیم) ۷۶

- بخش دهم: ازدواج آسان و سریع در فرهنگ مردم تات ۷۸
- بخش یازدهم: تولد فرزند ۸۲

فصل چهارم: اعیاد و روزهای مبارک در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: چهارشنبه‌های آخر سال و چهارشنبه سوری در فرهنگ مردم تات ۸۸
- بخش دوم: عید نوروز در فرهنگ مردم تات ۹۰
- بخش سوم: روز سیزده بدر در فرهنگ مردم تات ۹۶
- بخش چهارم: عید قربان در فرهنگ مردم تات ۹۷
- بخش پنجم: عید غدیرخم در فرهنگ مردم تات ۹۹
- بخش ششم: عید سید فطر در فرهنگ مردم تات ۱۰۱
- بخش هفتم: شب‌های عزیز در فرهنگ مردم تات ۱۰۵
- بخش هشتم: شب‌های عزیز در فرهنگ مردم تات ۱۰۶

فصل پنجم: عزاداری در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: ماه محرم و صفر در عزاداری کرنق ۱۰۸
- بخش دوم: عزاداری کرنقی‌های مقيم رشت در ماه محرم و صفر در مسجد امام حسین (ع) ۱۱۹
- بخش سوم: مجالس ترحیم اموات در فرهنگ مردم تات ۱۲۱
- بخش چهارم: مرگ و عزاداری ۱۲۴

فصل ششم: مهاجرت در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: مهاجرت اهالی کرنق به روستای برندق ۱۲۸
- بخش دوم: مهاجرت مردم کرنق به شهرستان رشت ۱۳۵
- بخش سوم: بازگشت کرنقی‌های مقيم رشت به روستای کرنق ۱۳۷

فصل هفتم: دامداری در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: رفتن مردم کرنق به بیلاق ۱۴۰
- بخش دوم: برداشت فراورده‌های دامی در فرهنگ مردم تات ۱۴۶

فصل هشتم: کشاورزی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: ابزار کار و کشت غلات در فرهنگ مردم تات ۱۴۸
- بخش دوم: برداشت غلات در فرهنگ مردم تات ۱۵۳
- بخش سوم: خرمنکوب کردن غلات در فرهنگ مردم تات ۱۵۸
- بخش چهارم: آسیاب کردن گندم در فرهنگ مردم تات ۱۶۳
- بخش پنجم: آسیاب آردکوبی جدید ۱۶۵
- بخش ششم: قُرچی یا دشتیان ۱۶۷
- بخش هفتم: کاشت و برداشت پنبه در روستای کرنق ۱۶۹
- بخش هشتم: انگور و غوره در روستای کرنق ۱۷۰

فصل نهم: باغداری در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: باغداری در سرزمین مردم تات ۱۷۲
- بخش دوم: برداشت گردو در فرهنگ مردم تات ۱۷۴

فصل دهم: امور اجتماعی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: لایه‌روبی هر ساله نهر بزرگ شاه جوی کرنق و روش آبیاری ۱۷۸
- بخش دوم: آوردن سنگ‌های بزرگ آسیاب آبی در صورت دسته‌جمعی ۱۸۱
- بخش سوم: تعاون همکاری در سقف‌زنی ساختمان مردم تات ۱۸۳
- بخش چهارم: تعاون و انواع اَله کار ۱۸۵

فصل یازدهم: علم و دانش در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: آموزش علم و دانش مکتب‌خانه‌ای در فرهنگ مردم تات ۱۸۸
- بخش دوم: آموزش و پرورش در مدارس دولتی در فرهنگ مردم تات ۱۹۰

فصل دوازدهم: صنایع دستی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: صنایع دستی پوشش ۱۹۴
- بخش دوم: تهیه و تولید فرش، گلیم، جاجیم و چوآل ۱۹۸
- بخش سوم: کفش و کیف و انواع صنایع دستی چرم ۲۰۱

- بخش چهارم: صنایع دستی گلی..... ۲۰۴
 بخش پنجم: صنایع دستی چوبی..... ۲۰۶
 بخش ششم: صنایع دستی آهنی..... ۲۰۷

فصل سیزدهم: بازی‌ها و سرگرمی‌های محلی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: بازی توپ آقچی..... ۲۱۰
 بخش دوم: کشتی در فرهنگ مردم تات..... ۲۱۲
 بخش سوم: شنا در رودخانه..... ۲۱۳
 بخش چهارم: کمر بند بازی، قیش قیشی تامشا..... ۲۱۴
 بخش پنجم: قائم موشک بازی یا دُخس دُخسی تامشا..... ۲۱۵
 بخش ششم: حرفه اُستام ددی..... ۲۱۶
 بخش هفتم: مازِ رابی..... ۲۱۷
 بخش هشتم: بازی اَللی با کَر کتازه تامشا..... ۲۱۸
 بخش نهم: پِل پَلی تامشا، کِیان دلی..... ۲۲۰
 بخش دهم: گردو بازی، قله فهای، چو چو ی تامشا یا پیش پیشی..... ۲۲۲
 بخش یازدهم: قَلمه یا لَپ لَپی تامشا..... ۲۲۴
 بخش دوازدهم: عروس عروسی..... ۲۲۵
 بخش سیزدهم: سَقّه دَمالی..... ۲۲۷
 بخش چهاردهم: جنگ تخم مرغ یا گرگه خاجنگ..... ۲۲۸
 بخش پانزدهم: حُرولمه..... ۲۲۹
 بخش شانزدهم: سَنقوری یا سَنقَر تامشا..... ۲۳۰
 بخش هفدهم: شاه و وزیر بازی با کبریت..... ۲۳۱
 بخش هجدهم: مَن قُرَدَم آپارم مَن چوپانم قویمرم..... ۲۳۲

فصل چهاردهم: فرهنگ مردم تات در انقلاب اسلامی ایران و هشت سال دفاع مقدّس

- بخش اول: حضور مردم کرنق در انقلاب اسلامی..... ۲۳۴
 بخش دوّم: حضور مردم کرنق در طول هشت سال دفاع مقدّس..... ۲۳۵
 بخش سوّم: اسامی شهداء والامقام و جانبازان گرانقدر و ایثارگران کرنق..... ۲۳۶

فصل پانزدهم: منبع درآمد مردم کرنق قبل از انقلاب اسلامی ایران

- بخش اول: رفتن آقایان به استان گیلان جهت نجاری (آرّه‌کشی) ۲۷۲
- بخش دوم: کار کردن آقایان در شرکتهای ساختمانی دولتی در شهرستانها ۲۷۷
- بخش سوم: تهیه و توزیع ذغال در کرنق ۲۷۹

فصل شانزدهم: روستای کرنق قبل از اصلاحات ارضی

- بخش اول: آرباب و مالکین کرنق قبل از اصلاحات ارضی ۲۸۲

فصل هفدهم: احوالات اجتماعی مردم تات

- بخش اول: رفتن به زیارت کرمانی معلاً و مشهدرضال(ع) در فرهنگ مردم تات ۲۸۶
- بخش دوم: آمدن قربانی کرنق ۲۹۱
- بخش سوم: درویش مستان کی بود؟ ۲۹۲
- بخش چهارم: نمایشگرهایی که از محامای دیگر می‌آمدند ۲۹۳
- بخش پنجم: گونچی‌ها چه کسانی بودند؟ ۲۹۴
- بخش ششم: شب چله بزرگ در فرهنگ مردم تات ۲۹۷
- بخش هفتم: شنبه در زن چیست؟ ۲۹۸
- بخش هشتم: باسوادان و استادکاران کرنق قبل از تاریخ ۱۳۳۰ هجری شمسی ... ۳۰۰
- بخش نهم: یوردانه چیست؟ ۳۰۱
- بخش دهم: دسه دانه چیست؟ ۳۰۲
- بخش یازدهم: استخاره به وسیله دو انگشت شاهد ۳۰۳
- بخش دوازدهم: بستن دهان گرگ ۳۰۴

فصل هجدهم: معماری ساختمان در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: معماری سنتی قبل از سال ۱۳۴۰ هـ ش در روستای قدیم کرنق ۳۰۶
- بخش دوم: معماری ساختمان بعد از سالهای ۱۳۴۰ هـ ش روستای جدید ۳۰۷
- بخش سوم: معماری ساختمان از سال ۱۳۸۰ هـ ش در روستای کرنق ۳۰۸

فصل نوزدهم: مقام پدر و مادر از نظر قرآن کریم

- بخش اول: مقام پدر و مادر از نظر قرآن کریم ۳۱۲
- بخش دوم: زحمات مادر در حق فرزند ۳۱۴
- بخش سوم: لالایی‌های مادر برای فرزند دلبنده ۳۱۷
- بخش چهارم: اشعار ترکی که در مجالس عروسی می‌خوانند ۳۲۰
- بخش پنجم: اشعاری که صاحب عزا در سوگواری عزیزان خود می‌خوانند ۳۲۳

فصل بیستم: باورهای عامیانه در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: باورهای عامیانه ۳۲۶
- بخش دوم: بدشگونی‌ها ۳۳۵
- بخش سوم: شگونی‌ها / خوش‌یمن‌ها ۳۳۹

فصل بیست و یکم: ضرب‌المثل‌های تاتی و ضرب‌المثل‌های ترکی آنری که در زبان تاتی مدخلیت دارند

- بخش اول: ضرب‌المثل‌های زبان تاتی ۳۴۲
- بخش دوم: ضرب‌المثل‌های زبان ترکی آنری که در زبان تاتی دخیلند ۳۶۲
- بخش سوم: قرقه دیلی / زبان رمزی ۳۶۴
- بخش چهارم: گاهشماری و تقویم ۳۶۹

فصل بیست و دوم: غذاهای محلی در فرهنگ مردم تات

- بخش اول: نان و انواع آن ۳۷۴
- بخش دوم: آش و انواع آن ۳۷۷
- بخش سوم: پلو و انواع آن ۳۷۹
- بخش چهارم: انواع خورش ۳۸۱

فصل بیست و سوم: تصاویر مربوط به زبان تاتی

- تصاویر ۳۸۳